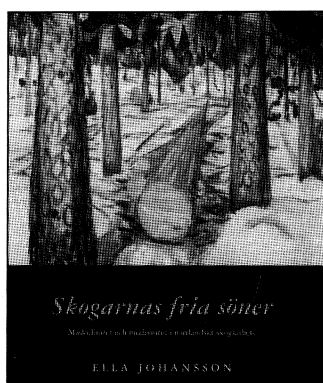

Anmälningar och notiser

Ella Johansson: *Skogarnas fria söner. Maskulinitet och modernitet i norrländskt skogsarbete*. Stockholm: Nordiska museets handlingar 118, 1994.

Det är en fascinerande och läs-
värd avhandling som Ella Jo-
hansson skrivit om *Skogarnas
fria söner. Maskulinitet och moder-
nitet i norrländskt skogsarbete*.
Titeln innehåller många me-
ningsbärande ord, som väcker
associationer och förväntning-
ar till liv och som också mer
eller mindre behandlas i och
genomsyrar avhandlingen. Jag
skall bygga upp denna recen-
sion med hjälp av en diskussion
av titeln och undertitelnens
skilda ord.

Skogarnas ...

Etnologen Ella Johanssons stu-
die handlar om livet i *timmer-
skogen* — en av många nischer
som det norrländska barrskogs-

bältet utgör. Samma områden
är blåbärsskog, lingonskog, älg-
skog eller i förekommande fall
renskog — beroende på vad
skogen för tillfället av olika
individer utnyttjas till. Av-
handlingens kärna är de menta-
litetsskillnader som framträder
när man avgränsar timmersko-
gens livsmönster från tillvaron i
”icke-skogen” — på bygden.
Bygden motsvarade det männi-
skoskapade landskapet, ”sko-
gens rumsliga omgivning”,
men fungerade inte enbart
polärt mot skogen utan också
som det samhälle som var ut-
gångspunkt för organisationen
av skogstillvaron (s. 29). Skog
och bygd behandlas alltså både
som motsatser till varandra och
som grader i ett kontinuum.
Om bygdens levnadsmönster
är danat utifrån traditiona-
lism och kollektivism framstår
skogarnas män som moderna
och strategiska individualister.
Obändiga, originella och ...

... *fria* ...

Det finns en etablerad tanke-
mall som associerar olika arbe-
tarkategorier till att bestå av
kuvade och kontrollerade indi-
vider. Ella Johansson skriver
om frihetens meningar i ett
arbete baserat på individualism
och analyserar betydelsen av att

ha ett eget arbetsprojekt. Det är
alltså frihet som ett element i
moderniteten och skogsarbetet
som ett norrländskt sätt att vara
modern som Johansson foku-
serar. Hon behandlar dessa fri-
hetens meningar på många
skilda sätt. Det kan gälla auto-
nomin i kojboendet, somter sig
paradoxal med hänsyn till den
fysiska trångboddheten och
nödvändigheten av ett discipli-
nerat kroppsligt agerande, såväl
i vakenhet som i sömn. Trots
denna påtvingade närhet be-
skriver Ella Johansson varje
man som suverän i sin egen koj,
från det mytiska fastfrusna håret
i väggen till de våtvarma tårna i
eldens närhet. Det kan gälla
arbetarens rätt att själv bestäm-
ma sin arbetstid inom de ramar
som mörker och kyla fast-
ställde. I ett intresseväckande
avsnitt behandlar också Johans-
son det abstrakta hanterandet
av *pengar*, i form av de inveck-
lade räkneoperationer som sys-
selsatte männen både i arbete
och i stunder av vila. Förtjäns-
ter räknades och extrapolerades
— i fot, res och bit, i toppmätt
och löpmätt, i antal vändor och
antal hästar. Det abstrakta kal-
kylerandet representerade en
rikedomsmöjlighet av helt an-
norlunda slag än den traditio-
nella tillvaron som jordbruks-

arbetare på bygden. Räklandet visionerade om rättvisa, överblickbarhet, kontroll och frihet. Att sedan kanske inte pengarna alla gånger materialiserades i handen, på grund av att skulderna tilltog i samma takt som intäkterna, gjorde inte den imaginära rikedom och självkänslan mindre värd.

... söner

Jag förstår att Johansson med sin formulering avsett den bildliga betydelsen, att vara *skogarnas* söner, men låt oss ett slag stanna vid den konkreta innebörden av ordet söner, som en del av en familjerelation. En av de intressanta poängerna med Johanssons beskrivning av männens förhållningssätt i skogen är den lätthet med vilken fäder, makar och söner kunde befria sig från de handlings- och värderingsdispositioner som implicerades av deras familje- och försörjarroll och ha en sorts direktaccess till ynglingastadiet, mentalt och konkret. Det var på bygden de hade släkt, familj och hem — ej på skogen. Johansson ser "de egalitära, helmanliga skogsarbetarlägren som ett slags ungdomsgrupper där mer yngling-maskulina ideal tilläts råda" och att det fanns ett tabu att "exponera en status som gift" (s. 162).

Denna direkta och oproblematiske "kanal" mellan olika livscykelstadier har många paralleller i nutida mäns livsmönster. Julaftonens pappa—sonfrossande i leksakståg, ångmaskiner och dataspel, i scoutrörelsen, på idrottsevenemang — samhället tillhandahåller ett

stort antal arenor där män åter kan bli pojkar eller ynglingar, utan att bedömas i termer av psykologisk retardering. Denna manskulturella "förpojkning" har få motsvarigheter för kvinnor. Om det i skogen kunde vara hedersamt att mentalt vara en obunden yngling låg den kvinnliga hedern i att ständigt kommunicera det reproduktiva ansvaret som dotter, hustru och mor. Det är svårt att tänka sig en godtagbar institutionaliserad flickaktighet på samma sätt som det finns en accepterad pojaktighet.

Maskulinitet ...

Det var övervägande män som var i timmerskogen. Avhandlingen innehåller också många och rika exempel på skogsarbetande män som empirisk kategori och vilka manlighetsmönster dessa män gestaltar. Johansson för en intressant diskussion om å ena sidan maskuliniteten som process som utvecklar sig genom livscykeln, där man strävar efter det som konstituerar en *karl* (kvinna, barn, hus, jord och häst) och å andra sidan maskuliniteten som en dikotomi, med ett mer problematiskt förhållande till kvinnan och hushållet, exemplifierat i resonemanget om förpojknigen ovan.

Som teoretiskt begrepp är dock maskuliniteten relativt frånvarande i avhandlingen. Den stora internationella och begynnande svenska forskningsinriktningen om "men's studies" är mycket sparsamt representerad såväl i de inledande resonemangen som i de text-

avsnitt som direkt behandlar manligheten som kulturell kategori. Ella Johansson ursäktar sig för att hon inte gjort jämförelser med kvinnor, dvs. att hon inte har eftersträvat samma empiriska vikt för kvinnorna i avhandlingen. Denna empiriska frånvaro av kvinnor bekymrar mig inte alls, den ter sig logisk och förklarlig, däremot tycker jag det är besynnerligt och en brist i avhandlingen att inte manlighet och dess relation till kvinnlighet ges samma teoretiska dignitet som exempelvis begreppet modernitet.

... och modernitet ...

Ella Johansson ser Norrlands skogsarbetande män som en ingång till moderniteten och diskussionen om modernitet är det mest elaborerade temat i avhandlingen. Det återkommer i avsnittet om det abstrakta penningkalkylerandet, i kojboendets organisering, i analyserna av individualism och individualitet. Här vill jag främst lyfta fram resonemanget om "profaneringen av vetemjålet" eftersom detta avsnitt utgör en infallsrik kombination av traditionell etnologisk kostforskning och lundensisk kulturanalys. Kolbullen manifesterar den utopiska friställningen från bondekulturen och vetemjålet framtogs därmed sin sakrala dimension och blev "mat" och "bukfylla". Samtidigt byggdes naturligtvis en ny modern symbolik upp med kolbullen som grund.

... i det norrländska ...

Det är kojboendets Norrland som intresserar Ella Johansson

och detta område behöver inte nödvändigtvis vara detsamma som ett administrativt avgränsbart Norrland. Hon hävdar några grundläggande norrländska förutsättningar, som kombinationen av många ekonomiska och sociala nischer, egaliteten (ej liktydig med ekonomisk jämställdhet), arbetsmänniskoidealet och individualismen. Det är positivt att Johansson inte hemfaller åt platsdeterminism eller ett onyanserat centrum-preferensresonemang, men samtidigt kan invändas att eftersom ovanstående norrländska karakteristika definieras så försiktigt kan de lika väl brukas som definition på många andra regioner och landsdelar. Denna mycket tentativa och avvaktande hållning när det gäller definitioner av begrepp är utmärkande för avhandlingen som helhet.

... skogsarbetet

Avhandlingen tar sin startpunkt i två fältarbeten, men det huvudsakliga materialet utgörs av livshistoriska berättelser, Nordiska museets skogsarbetarminnen. Avhandlingen är på många sätt hederligt materialnära och "gammaldags" i sina beskrivningar av ekonomisk-historiska sammanhang som sågverksrörelsen, bolagsväldet och den entreprenörsbaserade arbetsorganisationen. Vi får även ingående och levande beskrivningar av arbetets praktiska sidor — att bygga timmerväg, att åstadkomma ett timmerlass, att kvista, barka och kapa. Johansson ger insikter i måtten på huggarskicklig-

het och i skogsverktygens inbördes individualitet. I kombination med Johanssons analytiska förmåga skapar dessa avsnitt en kunskapsrik och långtifrån knappologisk etnografi.

Detta och mycket mer

finns att läsa i avhandlingen. Avslutningsvis vill jag säga några ord om ett genomgående drag i studien. Ella Johansson har uppenbarligen tagit intryck av den kritik som riktats mot avhandlingar med en vidlyftig teoretisk inledning och en fortsättning som inte uppfyller de högt ställda anspråken. Det är verkligen ingen "marmortrappa till vedbon" (eller till dass) som här publicerats. Hon benämner exempelvis inledningskapitlet "Föresatser" i stället för andra mera vanligt förekommande anspråksfulla rubriker. Konsekvent avhänder hon sig "namedropping" och värjer sig emot att på förhand definiera begrepp, utan vill i stället fylla dem med kontextualiserade och specifika tolkningar. Detta är lovt och hon lyckas också till stor del med sina föresatser. Men den mera lösliga begreppsanvändningen ger också ett intryck av glidningar och oklarheter, t.ex. beträffande syftesformuleringar, tids- och rumsangivelser och sammanfattande konklusioner. Fördelarna med den något reserverade hållningen till begreppsliga innebörder överskrider dock nackdelarna. Som jag tidigare påpekat finns emellertid avsnitt i avhandlingen, som definitivt skulle vunnit på en teoretisk och begreppslig

granskning. I synnerhet gäller detta maskulinitetstemat.

Britta Lundgren

*

Karin Johannisson: *Den mörka kontinenten*. Norstedts, 1994.

På en målning av den kring sekelskiftet kände konstnären Henri Gervex ser vi en nedsovad kvinna med blottad överkropp. Kring henne har samlats en handfull män som svärmar runt henne likt getingar kring sötsaker. De är läkare. En av dem lägger just ut texten kring den förestående operationen. En annan knäar vid hennes sida. Han har ett häfte i ena handen. Med den andra tycks han kontrollera hennes puls.

Denna bild, en av många som skildrar den kvinnliga patienten och den manlige läkaren, är en av illustrationerna till idéhistorikern Karin Johannissons nya bok *Den mörka kontinenten*. Som sin utgångspunkt tar Johannisson sekelskiftets manliga syn på den borgerliga kvinnan, en blick med många bottnar, som inte bara verkar registrerande utan som i högsta grad också är

instrumentell. Den är aktiv och opererar — både bildligt och bokstavligt — på och i kvinnans kropp. Att exploatera den mörka kontinenten är att ge sig in i den, söka i den och att lära känna kroppen genom att penetrera den.

Kvinnan var annorlunda mannen. Det medicinska synsättet som etablerades på 1870-talet producerade en distanserande, avskiljande blick som utdefinierade kvinnan som något annat, något närmare naturen, en lägre stående människa, en länk mellan djuren och mannen. Trots denna närhet till naturen ansågs hon svag och kraftlös med en i största allmänhet sämre hälsa än mannen. Läkarkonsultationerna blev alltmer frekventa. Till de "nya" kvinnorelaterade sjukdomarna hörde nervsjukdomar som hysteri och neurasteni. Men även svulster och katarer drabbade kvinnan oftare än mannen.

Kvinnobilden från det sena 1800-talet är emellertid mer komplicerad än så. Till bilden av en svag madonnatyp hör samtidigt den hotfulla horan med den fysiska kärleken som sitt vassaste vapen, en fresterska och ett hot mot det borgerliga äktenskapets driftskontrollerande dygder. Johannisson konstaterar tidigt att denna mannens syn på kvinnan gavs legitimitet främst via biologin. Skillnaden mellan man och kvinna, skillnaden som motiverade mannens överhöghet, placerades i en skenbart neutral terräng — Naturen. Karin Johannisson menar att detta behov av att kodifiera kvinnans

underordnande i biologiska termer skedde samtidigt som hon började kräva större frihet. Den biologiska vetenskapen om skillnaderna mellan man och kvinna blev en bricka i ett politiskt spel men också i ett spel mot naturen, mot kvinnans kropp, en kropp som själen till varje pris måste skaffa sig herravälde över. Denna fixering, bör kanske tilläggas, till kroppen och de sjuka organen fokuserade emellertid inte endast kvinnan. Snarare var det en generell medicinsk företeelse att leta efter sjukdomarnas orsaker i organ och celler.

Johannisson spårar ett något överdrivet operationsbegär, en märkligt intensiv vilja att sätta kniven i kvinnans kropp. Gynekologin kom efter 1800-talets mitt, efter aseptiken, anestesin och nya kirurgiska tekniker, utvecklas till att svara mot snart nog alla typer av symptom, även sådana som inte hade direkta samband med underlivet. Operationsbegäret tycks ha präglats av en draculisk blodtörst, ett furor operativus. Den enda vägen till kvinnans sanna natur gick genom ett snitt i bukhinnan, ner till de sjukligt förändrade organen.

På ett sätt kan man säga att mannens blick minskade distansen till kvinnan. Han gick ju bokstavligt talat in under skinnet på henne. Å andra sidan var distanseringen fundamental för den manliga betraktelsen. I kopplingen till det fysiska, framför allt till underlivet, fann läkaren generaliserbar kunskap. Likheter mellan varje enskild individ var förstås stora. Och när så mycket av den

kvinnliga identiteten stod att finna i kvinnans underliv, så, tja, vad kunde man säga annat än att hade man sett en så hade man sett alla.

Till detta för kvinnans mentala hälsa nästan determinanta underliv knöts inte bara de sjukdomar som direkt kunde kopplas till underlivets organ. Den specifikt kvinnliga patologin var koncentrerad till underlivet, till gynekologin — neurasteni, hysteri, kloros, neuralgier, migrän, ryggsmärtor, aptitförlust, etc. Diagnoser som tangerade psykiatrin och neurologin konstruerades utifrån kvinnans kön som menstruell epilepsi och kirurgisk hysteri. "Gynekologin kom på så sätt att sluka hela kvinnosjukligheten: den kroppsliga, den neurologiska och den psykiska. Underlivets fysiologi gav nyckeln till förståelsen av kvinnans fysiska och psykiska särart" (s. 175).

I det här sammanhanget framstår kvinnan lätt som ett offer för mannens explorativa aktiviteter. För mannens blick var hon ett objekt som kunde undersökas och vetenskapliggöras, diagnostiseras och opereras. Johannisson konstaterar emellertid att det sjuka fyllde en viktig funktion i den borgerliga kvinnans liv kring selskiftet. Att vara sjuk, att få sin diagnos, var ett sätt att bekräftas. "Jag är sjuk alltså finns jag till." Patologiska problem i underlivet var en ganska attraktiv diagnos, kringgärdad av mystik och förfining. Karin Johannisson menar att den borgerliga kvinnan med läkarbesöket blev synliggjord. I den

intima situationen kunde förtroenden yttras och var den kroppsliga beröringen tillåten i form av undersökning och massage. Läkarpraktiken skulle med andra ord vara ett slags andningshål för en kvinna som i övrigt var instängd i hemmets privata sfär. Att gå in i sjukrollen var, enligt Johannisson, ett sätt att skapa sig ett livsrum, att reagera och opponera mot den borgerliga kvinnorollen, en metod att uttrycka sin otillfredsställelse, vrede eller smärta.

Karin Johannisson skriver tätt, engagerat och övertygande. Något kan jag tycka att hennes framställning blir väl övertygande och komplikationsfri. De biologiska idéerna som definierade den borgerliga kvinnan framstår som tämligen monolitiska, vilket möjligen kan ha sin orsak i att Johannisson är idéhistoriker och inte haft målsättningen att studera praxis. En annan fråga som jag funderar över är om denna historia skulle te sig lika tydlig om vi dessutom hade fokuserat mannens syn på mannen. Det var ju inte bara kvinnor som männen sprättade upp och satte under lupp. Män opererades, obducerades och observerades i minst lika hög grad. Vilken betydelse hade den manliga kroppen inför dessa knivar? Gjordes det kanske skillnad på män och män? Vilket politiskt spel var dessa män på operationsbordet i så fall en bricka i?

Nåväl, sådana frågeställningar förtar ju knappast intrycket av *Den mörka kontinenten*. I stället är det frågor sprungna ur läsningen av en engagerande

text som tangerar en rad olika problemfält, såväl i det behandlade tidssnittet som fram i vår egen tid, fält som likt *Den mörka kontinenten* tvingar fram betydelser ur medicinen som inte är begränsade till dess mest omedelbara uppgift — att bota, lindra och trösta.

Lars-Eric Jönsson

*

Britta Lundgren: *Den ofullkomliga vänskapen*. Stockholm, Carlsson förlag, 1995. (Etnologiska skrifter nr 5, Umeå universitet.)

Säga vad man vill om relationen mellan ideal och praktik, men någon solidarisk och jämlik vänskap är det inte fråga om. Praktiken vill nog gärna tro det: underdånigt betraktar den idealet och vill vara som det; föreställer sig trånande en själarnas gemenskap. Idealet fnysar åt denna förmätenhet, vänder på klacken och går någon annanstans. Så ser det ut på alla områden där praktiken bedyrar idealet sin vänskap.

Ett sådant område är just vänskapens. Där utspelar sig

umeetnologen Britta Lundgrens studie *Den ofullkomliga vänskapen* och den har avståndet mellan vänskapens praktik och ideal som sin viktigaste utgångspunkt. Den ideala vänskapen, *the friendship*, *real friendship*, har Britta Lundgren stött på flest gånger när hon läst in sig på området. Den är med andra ord främst en litterär skapelse, skildrad i "generaliserande, hierarkiserande och värderande" ordalag och den är onekligen mycket vacker. Den är djup och äkta, den är icke-korrumperad och saknar alla band till känslomässig utpressning. Den är varaktig, trofast, öppen och fri från beräknande baktankar. Det är mycket stränga kriterier och när jag själv tillämpar dem på mitt mikrokosmos dräneras detta snabbt på sanna vänner. Det känns lite tråkigt och fattigt, men det är en känsla jag delar med många. Britta Lundgrens undersökning visar nämligen att föreställningen om den ideala vänskapen är lika vanlig bland folk i gemen, som dess motsvarighet i verkligheten är ovanlig.

Detta kan man ju se som en rent mentalhygienisk anledning att låta den ideala vänskapen konfronteras med vänskapens praktik; att studera vänskapen i dess empiriska sociala och kulturella kontext. Det är också vad Britta Lundgren gör i sin bok. Vänskapens praktik representeras i boken av 127 svar på Nordiska museets frågelista *Vänner och bekanta* och ett tjugotal intervjuer som Britta Lundgren själv utfört.

Informanterna sätts i arbete

direkt efter inledningskapitlet. Det blir en intervjuad mans och kvinnas uppgift att problematisera välbekanta men illa underbyggda föreställningar om manlig respektive kvinnlig vänskap: män kan inte prata känslor, men det är kvinnor jättebra på, och liknande. När författaren fördjupar problematiseringen är genusbegreppet och den historiska komparationen hennes viktigaste redskap. Män har inte alltid varit träbollar och kvinnornas "romantiska vänskapskultur" har bara drygt hundra år på nacken. Finns det en diakron variationsrikedom törs man kanske också tänka sig en synkron. Det historiserande greppet är välgörande men ger upphov till något frågetecken. Med hänvisning till den för mig obekanta Carroll Smith-Rosenberg hävdas att 1800-talet var en tidsperiod med ett brett sexuellt kontinuum. Det är en uppfattning som går stick i stäv Foucaults. Det hade varit värt en kommentar.

I nästa kapitel besöker Britta Lundgren *New Friends*, en förening som genom en intensiv och varierad social verksamhet vill skapa kontaktytor för ensamma, företrädesvis fränskilda, människor. Det är ett roligt kapitel men dåligt inarbetat i boken. Många teoretiker skulle nog se sina tankar om senmodernitetens sociala liv bespeglade och till och med bekräftade om de ställdes inför *New Friends*. Giddens finns med i boken men i detta kapitel släpps han inte in, beklagligt och märkligt nog.

Vidare diskuteras vänska-

pens underordnade relation till familjen. Vänskapen får foga sig efter familjelivets krav. Likhet är nämligen vänskapens mål och medel, och mest lik är man uppenbarligen sin familj. Andra likheter som duger att basera vänskap på är kön, släktskap, klassgemenskap, intresse-gemenskap och ålder.

I kapitlet Vänskapens kontrakt levereras den allvarligaste utmaningen mot den ideala vänskapen. Här presenteras en rad uttryck för öppenhet och förtroendefullhet men också de begränsningar av detta, som ett empiriskt socialt liv framtvingar. Alla vill och kan inte alltid vara innerliga och öppna, och långtifrån alla sociala situationer tillåter detta. Vänskapens praktik handlar snarare om förmågan att röra sig fram och tillbaka över gränsen mellan förtroende och förtegenhet, öppenhet och slutenhet, intimitet och distans. De vanligaste rituella och rumsliga kontexterna för denna pendelrörelse presenteras och diskuteras också: köket, middagsbjudningen, syjuntan, festen, jobbet, telefonen, brevet. Det visar sig att vänskapens praktik innehåller graverande drag av ytlighet och försiktighet, alltså sådant som den ideala vänskapen utesluter. Men det är just det som är poängen. Den ofullkomliga vänskapen har viktiga uppgifter att fylla och för att skildra dessa tar Britta Lundgren Georg Simmel till hjälp. Den ofullkomliga vänskapens sällskaplighet är en konkret etik och en symbolisk och demokratisk lek som erbjuder människor social trygghet.

Den svarar "på ett elementärt behov av att vara 'samhällelig' och bli bekräftad som en socialt fungerande varelse".

När Britta Lundgren sammanfattat sin bok i ett avslutande kapitelet, känner jag mig inte längre så bekymrad över att jag har så få "sanna vänner". Jag frågar mig i stället om sådana över huvud taget finns och vad de ska vara bra för. Jo, det är klart — ibland måste man prata ut, visa sig, tas emot, men detta behov är på inget vis permanent. Det är däremot behovet att veta att man finns till och duger som social varelse. För att få detta behov tillfredsställt krävs åtminstone elementära kunskaper om ytlighetens, artighetens och distanseringens teknik.

Ska man fälla någon kommentar över bokens språkliga utformning blir den av uppskattande karaktär. Framställningen är chosofri och okonstlad utan att slå över i ytlighet. Det är oändligt mycket svårare att finna och bibehålla en sådan ton, än vad det utåt kan se ut som; det vet den som försökt. Britta Lundgren verkar trygg och hemmastadd i sin språkliga värld. Detta utesluter inte att det kan korva till sig en smula någon enstaka gång. Man kan ibland få intrycket att Britta Lundgren inte haft tålamod att vänta ut formuleringen som gör tanken rättvisa. Någon gång har det alldeles uppenbart gått för fort. Som när Tönnies och Simmel räkar räknas in som klassiker i "den antropologiska forskningen om vänskap". Jag känner en del sociologer som skulle protestera. (Men å

andra sidan finns det säkert socialantropologer som skulle jubla.)

På en punkt — men blott på en! — riktar sig emellertid framställningen till de rent grinniga delarna av min personlighet. På denna punkt står Britta Lundgren alls inte ensam; tvärtom har hon där sällskap av alldeles för många etnologer. Jag tror att det började med *Den kultiverade människan*. Det var det första tecknet på vad som skulle visa sig vara en epidemi: Det otydliga kulturmötet, Den osynliga staden, Den klagande svensken, Den stulna njuren. Bestämda artikeln, substantivet och det kvalificerande, gärna uppseendeväckande adjektivet däremellan. Substantivet som med det småbusiga adjektivets hjälp blir en oberäknelig avvikare bland sina namnar. I den etnologiska rubriksättningens värld har denna språkliga figur upprättat hegemoni och till och med konkurrerat ut pålitliga långkörare som Från (yrkesfamilj, sladdertratt, ax) till (klassgemenskap, yuppienalle, limpa). Räknar man igenom Den ofullkomliga vänskapens (sic!) kapitel- och mellanrubriker dyker figuren upp på tio ställen av fyrtioåtta möjliga ("Förord", "Inledning", "Noter" samt "Källor och litteratur" oräknade). Mer än en femtedel — det måste vara svenskt rekord. Samtidigt är det nog mer än vad denna utnötta formel orkar med. Efter alla dessa slitsamma år borde den väl ha gjort sig förtjänt av ett lugnare tjänstgöringsschema.

Det kapitel som avslutar och

diskuterar ihop boken inleds med denna mening: "så har jag från etnologens utsiktspunkt gett en provkarta på människors levnadsmönster, vänskaper och umgängesformer". Det är en mening som andas anspråkslöshet. Jag tycker att man kan säga att denna anspråkslöshet både är befogad och obefogad. Befogad: i vetenskapens värld hör framställandet och förevisandet av provkartan till de mindre glamorösa jobben. Och mer än något annat är nog Britta Lundgrens bok en provkarta. Här producerar ingen metateoretisk spekulation djärva hypoteser, som ställer materialet mot väggen och kräver dess underkastelse. På sätt och vis kan ju detta vara befriande. Läsaren bjuds i stället in i ett hemtrevligt bygge som främst skruvats ihop av det som materialinsamlingen visade sig inbringa. I frågelistsvar och intervjuer har människor uttryckt en stor mängd tankar om vänskap, och dessa identifieras, systematiseras och presenteras på ett intelligent och fantasifullt sätt.

Men det går som sagt också att se det som att anspråkslösheten är obefogad. Möjligen kan det överraska något, men jag skulle vilja hävda att Den ofullkomliga vänskapen hör till ett cluster av nyare etnologiska trycksaker som i ett avseende fungerar vägröjande för den samtidsinriktade etnologin. Jag menar så här: de etnologiska studier som har försökt koppla ett grepp om sin samtid har i sin uppläggning följt vissa metodiska och kanske också teoretiska (funktionalistiska i så fall)

konventioner. Det har ofta inneburit att rummet (lokalsamhället, bostadsområdet, arbetsplatsen) och den sociala gruppen (yrkes- och klasstillhörigheter, arbetsplatsgemenskaper) på ett ganska skarpt sätt avgränsat undersökningsfältet. I många fall har det medfört att det som rymts inom dessa gränser hanterats som vore det ett integrerat helt, ett socialt och kulturellt självhushåll.

Tecknen är många på att alltfler etnologer börjar uppleva ett behov av att på ett genomgripande sätt ompröva detta perspektiv. Det största skälet till det är förstås att den allmänna teoretiska diskussionen numera kretsar kring modernitetens kulturella processer. Dessa utspelar sig som bekant s.a.s. på tvärs och de känner ingen större respekt för lokalsamhällets och den sociala gruppens gränser. Det förefaller angeläget att också utprova tekniker för att kunna forska på tvärs.

Det är i detta sammanhang som jag tycker att man kan föra Den ofullbordade vänskapen till nydanarna. För det första eftersom den föreslår etnologin ett sätt att forska på tvärs. Vänskap är inget lokalt eller socialt specifikt; den finns överallt. Vänskap är en företeelse som möjliggör en spektral forskning i vilken sociala, könsliga osv. variationer kan ställas bredvid varandra, och som kan binda samman skilda kulturella nivåer: vänskapen har ju både sin diskurs och sin vardagspraktik. Den ofullbordade vänskapen rymmer också vissa ansatser som visar vilka

potentialer perspektivet erbjuder. Det blir t.ex. meningsfullt att teoretisera. Det är när Simmel, Giddens och andra förs in i framställningen som texten verkligen får liv och börjar avge löften om värdefulla insikter. Komparationen i tid och rum ställer också viktig kunskap om vår samtid i utsikt.

Tyvärr når boken sällan utöver det löftesrika — Britta Lundgren är nämligen mycket försiktig när det gäller teori och historisering. Beklaglig är också hennes metodiska ordkarghet. Hon måste rimligen ha gjort metodiska erfarenheter som många skulle ha nytta av att få ta del av. Men, men —

som var och en vet kan man ju inte få allt man önskar sig och det finns fler anledningar att skriva böcker än att göra mig lycklig. Britta Lundgren har hjälpt till att peka ut ett forskningsperspektiv som tycks fruktbart och dynamiskt. Det är inga småsaker.

Magnus Berg

Våra medarbetare

Magnus Berg, fil.dr i etnologi vid Göteborgs universitet.

Lotten Gustafsson, doktorand i etnologi vid Stockholms universitet.

Gunilla Hallerstedt, leg. psykolog och docent i psykologi vid Göteborgs universitet.

Lars-Eric Jönsson, doktorand i etnologi vid Umeå universitet

Britta Lundgren, forskarassistent i etnologi vid Umeå universitet.

Niels Kayser Nielsen, lektor, verksam vid Center for Kulturstudier, Medier og Formidling, Odense universitet.